

DISCURSUL

DE DESCHIDERE A

INALTEI CURȚI DE CASAȚIE ȘI DE JUSTIȚIE

PE

NOUL AN JUDECĂTORESC 1892—1893

ROSTIT DE D-NU PROCUROR GENERAL

GEORGE FILITTI

ȘI

RESPUNSUL D-lui PREȘEDINTE

GRIGORE LAHOVARI

BUCURESCI

IMPRIMERIA STATULUI

1892

G. Filitti

DISCURSUL

77236.

DE DESCHIDERE A

77236

INALTEI CURȚI DE CASAȚIE ȘI DE JUSTIȚIE

PE

NOUL AN JUDECĂTORESC 1892—1893

ROSTIT DE D-NU PROCUROR GENERAL

GEORGE FILITTI

ȘI

RESPUNSUL D-LUI PREȘEDINTE

GRIGORE LAHOVARI

157407

BUCURESCI

IMPRIMERIA STATULUI

1892

Biblioteca Centrală Universitară
BUCUREȘTI
Data 1956
Cantă 159407

RC 79/p1

B.C.U.Bucuresti

C159407

Domnule președinte,

Domnilor judecători,

La audiența solemnă de la 16 August 1887 diceam că Scarlat Fălcoianu, alături de Vasile Sturza, a contribuit, încă de la înființarea acestei curți, prin activitatea și răsărită inteligență, la funcționarea acestei instituțiuni necunoscută încă în țera noastră la acea epocă, și că la 8 Maiu 1869 a ocupat postul de prim-președinte, rămas vacant prin retragerea venerabilului Vasile Sturza, de a căruia biografie 'mă rezerv a vorbi la o altă ocașiune.

Astăzi 'mă propun a îndeplini promisiunea făcută în anul 1887.

Vasile Sturza, fiul vornicului Constantin Sturza din Bêrlad, a fost născut la 8 Noembre 1810. Dupe completarea studiilor sale în străinătate, întorcându-se în țera, se căsătorește, în anul 1833, cu D-șóra Ecaterina Balș, fiica marelui logofet Lupu Balș; din această căsătorie este născut D. Ernest Sturza, actualul director general al poștelor și telegrafelor.

În anul 1848 având nenorocirea să 'și peardă soția, peste 2 ani, la 1850, contractează o a doua căsătorie cu D-șóra Zulnia Negri, sora ilustrului cetățean Costache Negri și fosta dómna de onóre a M. S. Reginei; din această căsătorie s'au născut D. Rudolf Sturza, actualul consul

general la Constantinopol, și D. Constantin Sturza, directorele scólei de podurî și șosele.

De și, de la anul 1834 și până la anul 1849, Vasile Sturza s'a ocupat mai mult cu agricultura, căci în tot acest interval de timp nu a fost de cât într'o singură funcțiune, aceea de prefect la Bacău, funcțiune în care a stat numai un an și jumătate, el nu a rămas străin de activitatea contimporanilor săi, cari au luptat încă de pe atunci, atât dincolo cât și dincóce de Milcov, pentru regenerarea patriei comune.

Dintre acești contimporani, din nenorocire, nu au mai rămas de cât fórte puținî în vieță.

Sub guvernul Domnitorului Grigore Ghica a luat parte la desrobirea robilor, desrobind pe ai săi fără nici o despăgubire.

La 1 Septembrie 1849 este numit judecător la curtea princiară (Divanul domnesc) din Iași, și stă în această funcțiune până la 1 Aprilie 1850, când se numește ministru de lucrări publice. La 1 Iulie 1856 reintră ca președinte la curtea princiară, și la Aprilie 1857 trece comisar al guvernului pe lângă banca națională a Moldovei. În fine, în Septembrie 1858 este ales membru al Locotenentei domnesci din Moldova.

Cine dintre noi nu cunoște ce a lucrat și cât a luptat Locotenența domnescă din Moldova pentru unirea ambelor țeri surori, Muntenia și Moldova ! Dacă însă dificultățile de învins au fost mari, mare a fost și patriotismul acelor bărbați și strălucit succesul muncii lor.

Resultatul acestei munci apare pentru prima óră în ziua de 28 Decembre 1858, când Locotenența domnescă a deschis Adunarea națională, alésă conform Convențiunei din Paris, prin următorul Mesagiú :

„Domnilor deputați,

„Țera a însemnat în persónele D-vóstre pe aleșii săi și
„v'au trimis în această Cameră pentru ca să 'i pregătiți
„un viitor de zile fericite, dupe atâtea zile amare și dure-

„róse! Chiámarea D-vóstre este cu atât mai seriósă cu cât
 „mai sântă că astăzi sunteți depositarii voințelor și a
 „speranțelor unui popor întreg!

„In adevăr, nu este act mai măreț pe lume de cât re-
 „învierea unei nații care cere și merită a se pune în rân-
 „dul națiunilor demne și respectate, dar nici este misie
 „mai frumósă, mai nobilă de cât aceea de a conlucra la
 „realizarea unui asemenea act. Ferice de acela care este
 „chiámat a îndeplini o așa mare misie! Ferice de D-vóstre,
 „D-lor.

„Cât pentru noi avem de fală că am fost meniți de
 „împregiurări a vă deschide porțile acestei Camere și a
 „proclama deschiderea Adunării Moldovei! Țiua acésta
 „de 28 Decembre va fi înscrisă în istorie ca o ȝi de re-
 „nascere! Ca ȝiua redobândirei unui drept vechiú și de
 „mare însemnătate, dreptul de a avea o putere legislativă
 „alătura cu puterea executivă, dreptul de a avea repre-
 „sentanții nației în față cu persóna Domnului. Camera
 „Moldovei este deschisă! Iată-vé acum cu toții d'inaintea
 „altarului patriei! Misia D-vóstre începe. La lucru, D-lor,
 „căci fie-care ȝi trebuie să aducă un rezultat folositor
 „Principatelor-Unite! La lucru cu energie, căci aveți de
 „martori nația română ce v'a numit aleșii săi, Puterile
 „garante cari aú consfințit prin tratatul din Paris vechile
 „nóstre drepturi și mai pre sus de ele pe Dumnezeu, care
 „citesce în inimele ómenilor și judecă faptele lor“.

V. Sturza, A. Panu, I. A. Cantacuzin.

Contrasemnat, secretarul Statului, *V. Alexandri.*

In capul ministerului format de Alesul națiuneii de la 5 Ianuarie 1859 figuréază Vasile Sturza ca ministru de interne și președinte al consiliului de ministri. Iar în ședința Adunării de la 20 Ianuarie, Mihail Kogálniceanu face o propunere subscrisă de mai mulți deputați, care propunere are următórea coprindere :

1) „Adunarea electivă prețuind patriotismul și cura-
 „giul cu care D-lor Vasile Sturza și A. Panu, foști cai-
 „macamii, aú apărat autonomia și demnitatea nației în

„contra lovirilor și înriuirilor din lăuntru și din afară,
„declară că au bine-meritat de la patrie.

2) „O medalie va fi făcută pe compta Statului pe care
„va fi înscrisă încheierea Adunărei, precum și data cât
„au ocârmuit D-lor Vasile Sturza și A. Panu ca caima-
„camii“.

Acastă propunere se votază de Adunare în urma des-
voltărei ce 'i s'a dat de eminentul propunător, care a rostit
aceste puține, dar bine simțite cuvinte :

„Cea atâtie datorie a unei nații este recunoscința a
„resplăti actele patriotice, este a arăta singurul patrio-
„tism. Cuvintele moțiunei mele sunt simple, însă ele a-
„rată tot. La fapte mari puține cuvinte“.

Iată, D-lor judecători, cine a fost bărbatul eminent care
a fost chiămat să presideze la înființarea curței noastre su-
preme.

Și, în adevăr, la 14 Februarie 1862, apărea în *Monito-
rul oficial* cu No. 34 decretul Domnitorului Alexandru
Ion, prin care decret se făcea primele numiri pentru în-
ființarea curței de casație. În capul acestor numiri figura
Vasile Sturza ca prim-președinte. Iar la 15 Martie din
anul curent s'au împlinit 30 ani din ziua în care cur-
tea și parchetul său în corpore s'au dus la Palat și au
prestat jurământul legiuit înaintea Măriei Sale Domni-
torului, încongiurat de D-nii miniștri și de statul său ma-
jor, dupe cum se constată prin procesul-verbal No. 1 în-
cheiat de curte la 15 Martie 1862.

Dupe prestarea jurământului, curtea a fost instalată în
localul destinat lucrărilor sale de către D. ministru de
justiție, care a pronunțat următorul discurs :

Domnilor,

„In datinele și legile țerei noastre, ca și la cele-alte po-
„pore, justiția se concentra în persóna Domnitorului și
„era cel mai înalt atribut al suveranității. Domnitorul
„era expresia viuă a dreptăței, simbolul activ al legei.

„Caracterul de înalt judecător care 'l-a conservat în

„tot-d'a-una Domnul țerei, a ajuns a fi o adevărată cre-
 „dință în conștiința poporului nostru, și vedem astăzi
 „chiar, când Convenția a despărțit mai adânc atributele
 „suveranității, că fie-care din noi alérgă la Domn să céră
 „dreptate în contra nedreptăților adevărate sau închi-
 „puite ale dregătoriilor judecătorești.

„Concentrația puterei judecătorești în mâinile unui
 „singur om s'a desființat în principiū de actul nostru
 „constitutiv. Prin instituirea curței de casație principiul
 „descentralisărei puterilor devine un fapt și se pogorâ din
 „regiunea teoriei pe tărâmul practic al intereselor. Cur-
 „tea de casațiune este delegatul însărcinat a face drep-
 „tate, a exercita acest înalt atribut al suveranității.

„Înțelegeți, D-lor, cât este de grea, delicată și sacră
 „misia D-văstre. Chiămați a înlocui pe Domn în distri-
 „buția justiției, a exercita un drept de censură și de dis-
 „ciplină asupra tuturilor curților și tribunalelor din Prin-
 „cipat.

„D-văstre aveți înalta sarcină de a stabili credința că
 „justiția va fi, în viitor mai mult de cât în trecut, inter-
 „pretul inteligent și duios al dreptăței, organul sever al
 „legei, ochiul prin care Domnul veghiază în ocrotirea
 „intereselor fie-cărui cetățian, în apărarea onorei și ave-
 „reii sale.

„Inaugurarea unui regim nou nu este însă îndestulă
 „spre a șterge ideile și credințele în cari a crescut și a
 „trăit o societate; din natura lucrurilor fără voia noastră
 „suntem expuși a ne înduoi despre eficacitatea unei insti-
 „tuțiunii noi, mai cu sémă când acea instituțiune are
 „să exercite influența și acțiunea ei asupra intereselor
 „năstre cele mai intime.

„Nu trebuie dar, D-lor, să uităm că Curtea de casație se
 „află într'o poziție foarte grea, care constituie pentru dēnsa o
 „adevărată dificultate, aceea de a face să fie adoptată cu dra-
 „goste și cu mândrie de tótă țera. Datoria ei este să dea
 „tuturilor credința că dreptatea Domnului s'a sălășluit în
 „organele chiămate a o exercita în locul și în numele său.

„Pe lângă însărcinarea de a da dreptatea, Curtea de ca-

„sație are și aceea de a servi de călăuză tuturilor judecătoreștiilor de totă trépta, de a fi o legătură între dênsele și de a fixa noțiunile sănétose de drept, stabilind o uniformitate în jurisprudența țerei, trăgând aplicația legei din detaliile în cari se póte încurca în desbaterea intereselor private și locale ca să oaducă la înălțimea principiilor generale și să devină, în acest chip, temelia cea mai tare a instituțiunilor sociale și politice.

„Dupe legislația vechiă, dreptul de ingerință a Domnului, în procesele private, înfățișa în aplicația lui o juridicțiune excepțională, al cărei efect era de a popri lucrarea hotărîrilor judecătorești și de a paralisa consecințele lor, și era ca o regulă de drept că, *quod principi placuit legis habet vigorem*. Numărul instanțelor judecătorești, atribuțiunile lor, condiția organică în care era pusă cea mai naltă tréptă judecătorească, făcea ca porunca Domnului să fie legea supremă în administrația justiției. Autoritatea Domnului câștiga numai în aparență. În realitate, însă, singurul efect ce producea era de a deconsidera tribunalele în ochii și în opinia justițiabililor.

„Instituțiunea Curței de casație va avea, din contră, efectul de a degagia autoritatea Domnului de împregiurările intereselor private, de a o manține intactă și de a înălța în acelaș timp tribunalele, dând justiției un interpret suprem chiămat nu a paralisa și a precurma lucrările judecătorești, ci a le consolida și a le solidarisa, de 'mă este iertată expresia, prin interpretația legilor.

„Sistema judecătorească vechiă cu trei trepte de juridicție și cu ingerința puterei executive nu putea să producă o aplicație uniformă a legei pentru toți. Curtea de casație, singură însărcinată cu misia specială de a determina înțelesul legei și de a surveghia aplicația ei, póte îndeplini condiția de a consacra aplicația uniformă a legei pentru toți. Cu acéstă sarcină, cu acéstă prerogativă, Curtea de casație, ca un corp regulator, devine cel mai puternic auxiliar pentru puterea legislativă și contribuie a întări guvernul prin întărirea legilor.

„Vedeți, D-lor, cât de mare și de frumósă este misia

„D-vóstre. Trebuie să fiți mândri când veți gândi la
 „dênsa, când veți gândi că, pe lângă liniștea și mângâe-
 „rea ce veți da familiilor și societății întregi, agitată atât
 „de cumplit în anii trecuți, veți contribui, prin acțiunea
 „D-vóstre de toate zilele, a întări și unirea politică pen-
 „tru care Domnitorul nostru a lucrat cu atâta stăruință
 „și cu atâta curajiu.

„Măria Sa, chiâmându-vă a depune jurământul în pre-
 „sența Tronului, a voit să vă dea o dovadă de considera-
 „ția ce are pentru acest înalt Corp, a voit să vă dea o măr-
 „turisire că simte o solidaritate între Tron și justiție, că
 „înțelege că guvernul său să se inspire în tot-d'a-una de
 „principiile de dreptate al căreia sunteți cel mai înalt or-
 „gan.

„Domnitorul salută țera că s'a învrednicit să aibă o
 „asemenea instituție și așteptă, cu totă încrederea, con-
 „cursul D-vóstre patriotic pentru întemeierea instituțiu-
 „nilor noastre june încă.

„Să'mi fie iertat, D-lor, să vă mărturisesc și eu că mă
 „simț mult onorat și foarte fericit că 'mă-a fost dat să pot
 „instala această înaltă Curte“.

La acest discurs, D. prim-președinte, V. Sturza, a răs-
 puns prin următoarele cuvinte :

„*Domnilor,*

„D. ministru al justiției, în discursul său pentru insta-
 „larea Curței de casație, a descris importanța misiei a-
 „cestui corp cu atâta erudiție și talent în cât mai nimic
 „nu 'mă-a rămas de adaus. În adevăr, D-lor, misia noastră
 „este foarte importantă, căci pe cât curtea de casație este,
 „prin atribuțiunile sale și prin inamovibilitatea mem-
 „brilor ei, cel mai înalt și mai puternic tribunal, pe atâta
 „și îndatoririle ei sunt mari și grele. Acest corp este
 „chiămat a vindeca răul cel mai mare care, de un timp
 „îndelungat, a apăsat țera noastră—„neîncredere în drep-
 „tate“.—De la el se cere restabilirea, încrederea și ridica-
 „rea ramului judecătoresc din discreditul în care, din ne-
 „norocire, a fost căzut. Să punem dar toate silințele nós-

„tre ca în curând să putem auzi : „Dreptatea domnesce
„în România“.

Vasile Sturza a ocupat această ultimă funcțiune până la 19 Octombrie 1868, când s'a retras în viața privată; iar la Ianuarie 1870 și-a dat obștescul sfârșit.

Domnilor judecători,

D. prim-președinte, răspunzând discursului nostru de redeschidere pe anul 1887, constata că, pe timpul când Scarlat Fălcoianu a îmbrățișat cariera de magistrat, domina spiritualismul și că, într'un interval de timp relativ mic, positivismul și un materialism chiar destul de pronunțat și-a luat locul. Această stare de lucruri inspira D-lui prim-președinte oare-care temere în privința magistraturei, temere, de altmintrelea, împărtășită de toți câți ne îngrijeam de îmbunătățirea justiției.

Vom vedea imediat tot ce s'a putut face în favoarea justiției. De o cam dată vă rog, D-nii mei, să 'mi permiteți o digresiune ca să arăt că și cele-alte ramuri ale activității sociale preocupă nu mai puțin pe toți românii ce se interesază de sôrta țerei lor.

Este incontestabil că materialismul a înăbușit spiritualismul ce domina, mai mult sau mai puțin, pe la mijlocul secolului nostru. Și este iarăși netăgăduit că necesitățile vieții se înmulțesc în raport cu mersul civilizațiunii, iar mijlocele de a le satisface devenind din ce în ce mai grele, lupta pentru existență este crâncenă.

Tot omul are dreptul să dorască a și crea o existență cât se poate mai plăcută; dacă mijlocele întrebuințate ar fi tot-d'a-una nemerite și proprii a face o societate să prospere, nu am avea nimic mai bun de dorit; din nenorocire nu se pune destul discernemânt în alegerea acestor mijloce și aci tocmai stă pericolul pentru societate.

Bunul traiu, în adevăratul înțeles al cuvântului, nu poate fi de cât rezultatul unei munci roditoare. Intr'o țără cu resurse așa bogate, cum este țera noastră, toate privirile trebuiesc îndreptate asupra desvoltării puterilor productive ale națiunii, căci numai prin desvoltarea acesta se

va perfecționa și va crește produțiunea și, prin urmare, bogăția națională.

Resultatul acesta însă este greu de obținut numai cu concursul slab ce ne pot da tinerii cari ies din școlile noastre. Nu toți din acești tineri pot utiliza cu succes cunoștințele dobândite spre a le procura o muncă rodnică; și cauza acestui neajuns se datorește în mare parte sistemului vițios al învățământului nostru.

Se simte deci nevoia să se ia măsuri ca să nu ne inundeze așa numita literatură ușoră care silește, fatalmente, pe nisce asemenea tineri, sau să mărescă numărul solicitanților de funcțiuni publice, sau să se facă gazetari, verificatori, traducători de romane, romanțieri, politicieni; și istoria ne spune la ce rezultate poate să aducă societățile o asemenea stare de lucruri.

Celebrul istoric Macaulay, descriind ceea ce se petrecea în Anglia în secolul al XVII-lea, ne arată că munca discipolilor literaturii așa numite ușore le producea foarte puțin, ast-fel ei erau nevoiți a recurge la mișloce ce ar fi scandalizat astăzi pe omul cel mai sceptic.

Nu trebuie să lăsăm să se înrădăcineze ideea că numai știința dreptului, medicina și literatura sunt profesii nobile; iar agricultura, comerțul și industria sunt lucruri ce nu merită nici o atențiune. Și, din nenorocire, credința acesta are curs în țera noastră; ast-fel fiul plugarului, dacă a urmat cursul claselor primare sau a verii unui seminar, se crede umilit dacă ar mai pune mâna pe córnele plugului. Adevărul acesta l-a constatat cu multă dreptate D. ministru de agricultură în ședința Camerei legiuitoare de la 30 Aprilie anul curent, când a șis că a cunoscut fii de preoți ministri, primari, deputați; dar fii de preoți țerani nu a cunoscut.

Dacă în Francia, țera cu care nu ne putem compara sub nici un punct de vedere, dupe răboiul din 1870, un ministru, la începutul anului scolar, la școla de agricultură, punând mâna pe córnele plugului, a șis scolarilor: „D-lor, am încercat mari desastre, dar unelta acesta ce „șin în mână ne va despăgubi cu prisos“. Cu atât mai

mult noi, țără eminentemente agricolă, trebuie să ne dăm seama că mai ales prin munca sistematică a pământului și prin industrie putem pași în mod solid pe calea progresului; și când ȳic industrie, înțeleg mai înainte de toate industria agricolă ca cea mai principală și cea mai utilă din toate industriile.

Un mare cugetător a ȳis că : „omul mai înainte de toate trebuie să învețe ceea ce este necesar și folositor pentru existența sa“. Și, în adevăr, omul nu se poate mândri de cât de propria sa operă, perfecționată cu ajutorul științei; căci numai această perfecțiune poate să 'i procure prosperitatea și independența, satisfăcându'i tot-d'o-dată și amorul propriu.

Să ne pătrundem deci de adevărul că nu este destul ca omul să 'și subțieze mintea prin studiu, el mai trebuie să învețe a munci cu folos.

Cată însă să recunoscem cu toții că guvernul 'și dă toate silințele ca, prin legi bine chibzuite, să așternă bazele solide pe cari trebuie să fie aședată o societate ce năzuesce la progres și civilizațiune.

În adevăr, legile votate deja, precum legea de organizare judecătorească și aceea de organizare a ministerului de interne și a celui de instrucțiune publică, sunt de un bun augur pentru îndreptarea rēului de care am vorbit.

Revenind la subiectul nostru, nu credem că vom fi taxați de prea optimiști dacă am pretinde că, într'un interval de timp relativ foarte mic în viața unei națiuni, dorința mult regretatului Vasile Sturza, exprimată prin ultimele cuvinte din rēspunsul făcut D-lui ministru de justiție la 15 Martie 1862, s'a împlinit și că putem ȳice că dreptatea domnesce în România.

Întru cât se atinge de curtea de casație, ea a știut să facă a fi adoptată cu dragoste și cu mândrie de totă țera, dupe cum se exprima ministrul justiției în aceeași ȳi de 15 Martie 1862. Afirmarea noastră este confirmată de chiar D-voastră, D-le președinte, căci iată ce citim în rēspunsul scris ce ați dat în Maiu 1885 la cestionarul D-lui ministru de justiție din acea epocă, relativ la orga-

nisarea judecătorească : „Curtea 'și-a dobândit în țără o reputațiune întinsă și vorbele „Mă duc eu la casație, să trăiască casația“ au devenit populare“.

Progresul realizat de magistratura noastră în genere am avut fericita ocaziune a' l constata și prin discursul nostru de deschidere pe anul judecătoresc 1879—1880. Acest progres să sperăm că se va accentua și mai mult în urma noiei legi de organizare judecătorească.

În adevăr, legea din 1 Septembrie 1890 a înscris destule garanții menite a ameliora și asigura pozițiunea magistratului, se înțelege în limitele posibilului. Depinde deci mai cu sémă de la tinerii noștri magistrați să dovedescă, prin aptitudinile, activitatea și aplicarea lor cu asiduitate la serviciu, că merită solitudinea ce M. S. Regele, Augustul nostru Suveran, și guvernul Sëu le-au arătat prin ameliorările introduse în noua lege.

Magistrații noștri nu trebuie să uite, ceea ce le aminteam dupe acest fotoliu și la 1 Septembrie 1890, că inamovibilitatea fiind mijlocul prin care judecătorul pôte exercita înalta și sânta sa misiune fără a se preocupa de ziua de mâine, lor le incumbă sarcina de a face să pătrundă în mintea justițiabililor că decisiunile sale nu pot cuprinde de cât adevărul.

Intru cât ne privesce, suntem convinși că membrii corpului judecătoresc nu vor cruța nici un sacrificiu spre a proba că ei știu să se manție tot-d'a-una la înălțimea pozițiunei ce ocupă în societate; că, prin urmare, ne aflăm fôrte departe de epoca când neîncrederea în dreptate, dupe cum șicea Vasile Sturza, apăsa țera noastră.

D. președinte, Gr. Lahovari, a răspuns la discursul D-lui procuror general ast-fel :

Domnule procuror general,

Prin biografia repausatului prim-președinte al acesteia înalte curți ne-ați transpus în epoca de acum 40 ani, la începutul erei celei noi a existenței poporului român..

Împăratul Napoleon ținea, la deschiderea corpului legislativ, în discursul Tronului din 8 Februarie 1859:

„....et si l'on me demandait quel intérêt la France „avait dans ces contrées lointaines qu'arrose le Danube, „je répondrais que l'intérêt de la France est partout où „il y a une cause juste et civilisatrice à faire prévaloir“.

Acel mare împărat care ne-a iubit și ne-a protegiat cu atâta desinteresare și mărinimie!

Bărbați patrioți ca Vasilică Sturza, de care ne-ați vorbit, ca Dimitrie Sturza, frații Golești, principele Dimitrie și principele Ion Ghica, Lascar Catargi, Brătianu, Rosetti și totă acea cohortă de bărbați patrioți au pus munca, inteligența și sacrificiul bănesc pentru a reconstitui regatul român.

Cyclu de discursuri ce ați inaugurat la această înaltă curte cu atâta succes și talent, despre vechii noștri magistrați, despre instituțiunile noastre juridice antice, despre organizațiunea anterioară judecătorească și despre antichitățile judiciare, acest cyclu de discursuri este o idee fericită ce ați întreprins și abondentă în desvoltarea simțului național și al iubirei de patrie.

Cu ce mare dreptate mai țiceți, D-le procuror general, că este o greșită idee aceea de a crede că numai studiul dreptului și funcționarismul sunt profesii nobile și că cele-alte sunt inferioare și nu merită nici o atențiune. Intr'un Stat liber și cu o Constituțiune liberală, cum este Statul nostru, toate profesiunile sunt egale și aceea este mai nobilă care produce bărbați mai distinși și rezultate mai eminente.

Primul nostru președinte fiind impeditat de bătă de a deschide curtea astăzi, și a căruia absență dintre noi o regretăm cu toții, mie 'mi incumbă acea onoare și eu astăzi ca să vă răspund, D-le procuror general, voiți urma exemplul dat de membrii parchetului nostru și voiți avea onora a cerceta d'inaintea D-vostre care a fost în România dreptul nescris și necodificat, ce aplicați acei vechi judecători, care a fost în România *obiceiul păământului*.

În Franția, precum scim, fie-care provincie avea drep-

tul ei coutumier și Regele Louis XII a sancționat și a publicat acel drept coutumier în anul 1506 pentru orașul Melun, în 1507 pentru provincia Tourraine, în 1510 pentru Paris, etc.; succesorul său, François I, a continuat opera, și ast-fel posedăm astăzi toate acele obiceiuri importante și curioase.

Asemenea și în Germania fie-care oraș avea dreptul său particular, numit Weichbildrecht, precum aveau orașele Münster, Coesfeld, Soest, Magdeburg, Köln, Heilbron și altele, asemenea și deosebitele provincii aveau Landesgewohnheiten, precum Berg, Salzburg, comitatul Saarbrueck, etc.

Dar chiar la vechii romani exista un jus consuetudinarium.

În dreptul bizantin acel drept se numea η συνήθεια του τόπου.

Și la noi găsim în diferite acte publice menționându-se despre un obicei al pământului existent. Domnitorul Caragea spunea în hrisovul de promulgare a condiceii sale: „Țera românească avea din vechime canóne pentru cele în parte dreptăți ale locuitorilor săi și ale sale nescrise și nedesluite obiceiuri“. Cu patru-șeci de ani înainte, Domnitorul Ipsilante porunca în pravilnicésca sa condică judecătorilor (p. 25) „să judece pricinile ce se întâmplă, urmând cu totul la poruncile pravilelor și la obiceiurile pământesci“. Tot asemenea și Vasile Lupu, la 1646, în cartea sa pentru învățatura pravilelor (p. 148) dicea: „giudețul trebuie să giudece dupe obiceiul pământului.“

Distinsul historiograf Tocilescu ne mai spune, în istoria sa, p. 119, § 120: „Pe la anul 1222 românii din țera Făgărașului au un drept propriu românesc dupe care se judecă. În Maramureș, la începutul secolului XIII, românii aveau judecători prin sate, judecându-se toți dupe dreptul românesc,„.

La noi acel obicei al pământului n'a fost nici o-dată adunat și codificat, n'a fost sancționat și promulgat de Domn, ca în străinătate.

M'am întrebat adesea dacă a existat un asemenea drept

nescris saũ dacã era numai o locuþiune pe care judecãtorii o întrebuiþau ca sã dea mai multã autoritate hotãririlor ce pronunþau, saũ dacã prin obiceiul pãmântului, înþelegeau echitatea ce se manifestã în fie-care proces și pe care o considerau judecãtorii ca eternã și existentã de veacuri.

Acum 30 ani 'mi-a intrat în mână o broșurã greceascã, micã, a lui Tunusli, Παράφρημα, în care se compara dispoziþiuni legislative de la noi cu dispoziþiunile dreptului roman în aceeași materie, și se arãta cum acele dispoziþiuni în contradicþie cu dreptul roman formaũ obiceiul pãmântului.

Mai târziu am gãsit cã Tunusli lucrase la confecþionarea condiceii lui Ipsilante, ast-fel cã acẽstã broșurã are o mare valoare literarã; acẽstã broșurã 'mi-a dat și ideea de a studia care a fost în țerã obiceiul pãmântului.

De atunci am adunat material din cãrþile de legislaþiune romãnã, din compendiele de istorii, din cãrþile cãlãtorilor strãini prin țerã, precum și din alte isvóre, dar mai cu sãmã din anaforalele divanurilor și din hrisóvele domnesci.

Din acel studiũ, eu voiũ extrage astãdi numai câte-va exemple și voiũ arãta dispoziþiuni juridice cari formaũ la noi obiceiul pãmântului.

Dreptul roman, ast-fel cum a fost format și desvoltat de urisconsulþii pe timpul republicei și imperiului, precum de Ulpian, Papinian, Modestin, Paul și Gajus s'a transmis și la noi, în unele dispoziþiuni ale sale, prin coloni romani aduși în Dacia, și s'a perpetuat, din veac în veac, prin tradiþiune pãnã în timpurile moderne, întocmai precum s'a transmis și s'a conservat pãnã astãdi la poporul romãn multe ceremonii romane observate la nunþi și la înmormentãri, și ca sã nu citez de cât un exemplu, vẽ voiũ aminti dispoziþiunile dreptului roman (Gajus I, 82, 84, 85), dupe care *partus ancillae matris conditionem sequitur, sed non patris*, cari dispoziþiuni s'aũ transmis prin veacuri și la noi, cã rodul róbei este al mumei, iar nu al tatãlui, și cã proprietarul mumei prin

urmare dobândesce și pe copil, iar nu proprietarul tatălui robului. În condica lui Ipsilante (pag. 155, § 8) se dicea: „șiganiî ce se vor nasce fără de cununie, să urmeze no- „rocul mumei lor, dupe vechiul obiceiü“.

Dreptul roman, ast-fel precum a fost prelucrat de Justinian în Digeste, Institute, Codex repetitae prae lectionis și Novele, a fost adoptat în Occident, dupe căderea imperiului roman, de către popórele barbare cari făcuse irrupțiune, și a fost prelucrat dupe trebuințele lor; ast-fel a luat nascere :

Edictum Theodorici pentru Ostrogoți, la an. 500 ;

Breviarium Alaricianum pentru Vizigoți, la an. 506;

Papiani responsa pentru Bourgnignons, între anii 517 și 534.

Cum noi românii n'am avut nici un raport cu acele popóre barbare din Occident, asemenea noi n'am putut împrumuta nimic din instituțiunile lor juridice, și studiul comparativ al dreptului nostru coutumier, sub acest punct de vedere, 'l-am socotit superfluü.

Dreptul roman Justinianeü a fost adoptat și în imperiul din Orient, acel imperiü care a durat 1.000 ani.

Acest drept a fost completat, dupe trebuințele vremurilor, prin novelele (*Νεαρχαι*) ce fie-care împërat bizantin promulga, a fost codificat în Basilicale și a fost comentat de profesorii școlei de drept din Bizanțiü.

Dupe lucrările savanților moderni, Heimbach, Biener, Zachariae, Reitz, Mortreuil, Papparigopolu, Sguta, Micloșisch și ale altora, isvórele dreptului bizantin se pot rezuma mai cu sémă în :

1°. *Ἐκλογὴ τῶν νόμων*, un fel de institute ale dreptului bizantin prelucrate către anul 740;

2°. *Ὁ Πρόχειρος νόμος* făcut către anul 870;

3°. *Ἐπαναγωγὴ τῶν νόμων*, care este o a doua edițiune a cărței precedente *ὁ πρόχειρος*;

4°. *Ἀνακρίθαισις τῶν πλλκτικῶν νόμων* (repurgatio veterum legum);

5°. *Τὰ Βασιλικὰ*, în 60 cărți, lucrute între anii 906 și 911. Acea carte care a strébătut secolî, păstranduși

159407

autoritatea sa, nu ne-a fost conservată în întregimea sa și sunt titluri cari încă astăzi lipsesc și nu au putut fi regăsite;

6°. Cele 113 Novelle ale împăraților bizantini, publicate de împăratul Leon între anii 887 și 893;

7°. Η Εξάββλος, redigiat în secolul XIV, către a. 1343, de Constantin Harmenopolo, judecător în Thesalonic, compendiu de legi care încă astăzi se aplică în regatul Greciei, și

8° Precum și alte lucrări dogmatice și comentări de legi.

Cum noi românii prin religie și prin biserică depindeam de patriarhatul din Constantinople și ne aflam în dese relațiuni cu acesta a doua capitală a lumii, astfel și legislațiunile bizantine și totă mișcarea juridică din Orient a avut o influență preponderentă asupra instituțiunilor noastre juridice, astfel găsim că împăratul bizantin Romanus Lacapenus a dat în anul 922 o novelă despre dreptul de protimisis. Acastă novelă n'a fost nici o dată promulgată în țările române și n'a avut nici o forță legislativă la noi; totuși noi găsim dreptul de protimisis în țără aplicat din vechime, înaintea condicilor noastre de legi: Caragea, Ipsilante, Mateiș Basarab, Vasile Lupu.

Este adevărat că românii 'l-au transformat, 'l-au întins (precum și la vinzare de țigani și la arendări), și 'l-a adaptat la trebuințele lor, însă această instituțiune de protimisis, care o găsim la noi menționată prin hrisóve, ca un vechi obicei, este evident împrumutată legislațiunii bizantine.

Mai găsim la noi instituțiuni juridice a căror origină nu o găsim la alte popóre, nici în Orient, nici în Occident, nici în dreptul roman, nici în dreptul bizantin, instituțiuni purcese direct din mintea românescă, instituțiuni inspirate presemne de trebuințele vremurilor, instituțiuni curat românesce unde se oglindesc înțelepciunea românescă și simțul juridic al românilor printre vécuri.

Aceste instituțiuni forméază, mai cu sémă, obiceiul pământului.

Voiü avea onóre a cerceta dar astăđi, d'inaintea D-vóstre, unele din aceste instituțiuni și voiü examina ce era la români :

1. Infrățirea ;
2. Indivisiunea între frați ;
3. Partagiul căminului părintesc ;
4. Partagiul casei părintesci ;
5. Indatorirea fraților de a înzestra pe surori, precum și colațiunea zestrelor, și
6. Ce erau giurătorii.

Incep cu infrățirea :

In Orient, în secolul de mijloc, exista un obiceiü, acela de a se prinde frate cu altul.

In imperiul bizantin acest obiceiü se numia *Ἀδελφοποιία*.

Impărații Constans, Michael, Basilius aveau frații lor.

Frații și datorau ajutor și credință și erau obligați să răsbune mórtea fratelui ucis.

Românii se prindeaü asemenea frați, mâncând dintr'o pâine tăiată în cruce; ast-fel și Tomșa, Domnul Moldovei, se prinsese frate de cruce cu fiul adoptiv al lui Ion Heraclide, precum ne spune Engel (Moldaü, pag. 211).

La noi în România și femeele se prindeaü surate.

Acești infrății se credeaü și înrudiți, — familiile lor nu se căsătoreaü între dênsele, — biserica însă nu admitea acéstă înrudire și, prin urmare, nici acest impedimentum matrimonii, fiind-că nu 'l găsea în canónele bisericei și în ale sínodelor.

Biserica oprea infrățirea și se opunea la acest obiceiü, precum ne-o arată lămurit îndreptarea legei (pag. 218) și ast-fel ne explicăm cum acest obiceiü a dispărut cu încetul dintre noi, de și, pe la începutul secolului acesta, dómne din societate se prindeaü încă surate.

Acésta era infrățirea socială. Mai era însă o altă înfrățire care producea efecte juridice și de acéstă înfrățire voiü să vorbesc astăđi.

Posed un hrisov din anul 1526 (inedit încă), pe care

voiu avea onóre a 'l citi înaintea D-vóstre. S'aú publicat și alte hrisóve de înfrățire, de către savantul D. Hăsděu; pe acelea nu le voiú repeta aici.

La 1526, în acele timpurí de luptă pentru lege, biserică și naționalitate, atunci nu exista în țeră nici con-dici de legi scrise, nici juriști, nici advocați; la 1526 când dorea unul să facă o donațiune, forma juridică era de a adopta pe donatar ca frate și de a împărți atunci starea sa cu děnsul.

Acéstă adopțiune de frate, acéstă înfrățire se făcea într'un mod solemn și autentic, ca tóte actele importante, se făcea înaintea Domnului care o constata printr'un hrisov.

Asemenea și testamentele se făceau înaintea Domnului, care regula câte o-dată chiar ordinea succesiunii de urmat.

Domnul, împreună cu marii dignitari, împreună cu boerii țerei, îndeplinea aceste funcțiuni judiciare, ast-fel că Domnul cu divanul țerei, pe atunci, întrunea în per-sóna Sa și puterea judecătorească și puterea legislativă.

Hrisovul ce am onóre să vă citesc 'mă-a fost comuni-cat de D. Proca din Câmpu-Lung și tradus din slavonesce vechiú de repausatul Dimitrie Peșacov. El are coprinde-rea următóre :

„Cu mila lui Dumneđeú, Eú, Radu Voevoda și Domn a „tótă țera Ungro-Vlahiei, fiul prea bunului și Marelui „Radu Voevoda, dá Domnia Mea lui Jupan Nan Pitaru „și fiilor lui, câți Dumneđeú 'i va da, ca să 'i fie lui în „Berivoesci, a treea parte de preste tot hotarul și din tótă „siliștea și din riurí și din munte, care este muntele ce „se chiamă Berivoescu a treea parte. Și în Drăgănesci de „la Slănic a treea parte, cât a ținut repausatul Jupan „Harvat Logofětul și în Berivoesci și în Drăgănesci ce s'a „chiamat partea lui Berivoiú, pentru că a înfrățit Jupan „Harvat Logofětul pe sluga lui Nan Pitarul, pentru su- „fletul său, pentru că aú fost ale lui Harvat Logofětul „bêtrâne și drepte moșii.

„Pentru acésta a miluit și fiul jupanului Harvat Lo- „gofětul, Barbu, la mórtea lui, pe Nan Pitarul cu a treea

„parte din satele mai sus scrise din Berevoesci și din
 „Drăgănesci a treea parte și cu tot hotarul, a treea parte
 „din ce 'i-a dat Jupan Harvat Logofetul și fiul său Barbu.
 „Așisderea și 'naintea Domniei Mele și fiica lui, jupanița
 „Neacșa, a dat lui Nan Pitarul ca să 'i fie neclintite și iar
 „a dat lui Nan Pitarul un om țigan a nume Curchi cu
 „copii săi, Vișa cu copii săi, pentru că 'i-a cumpărat Nan
 „Pitarul de la jupanița Neacșa, fiica lui Harvat, drept
 „1.300 aspri.

„Drept aceea 'i-am dat și Domnia Mea ca să 'i fie mo-
 „șie ohavnice aceste sate și țiganii ce sunt mai sus scriși,
 „lui și fiilor lui și nepoților și strănepoților lui.

„Iar dupe aceea a venit Nan Pitarul 'naintea Domniei
 „Mele de a întocmit moșiile și țiganii, ce sunt mai sus
 „scriși, cum că dupe mărtea lui Nan Pitarul, de óre-ce
 „nu se va afla nici fiu, nici fete, dacă Dumnezeu nu 'i va
 „da, atunci pentru averile și satele și țiganii ce sunt mai
 „sus scriși nu se va face împărțială, ci să fie fraților lui
 „neclintit, dupe ȝisa Domniei Mele.

„Iată și martori aședă Domnia Mea : Jupan Părvu,
 „Mare Ban al Craiovei și Jupanul Drăghici, fost Mare
 „Vornic și Jupanul Manea, Mare Vornic și Jupanul
 „Radu, fost Mare Logofet și Jupanul Tudor, Mare Lo-
 „gofet și Jupanul Négoe Vistierul și Dragomir Spătarul
 „și Danciu Paharnicul și Drăghici Comisul și Șerban
 „Stolnicul și Badea și Dragul, Mari Postelnici. Isprav-
 „nicu Neagoe, Mare Vistier, și eú Opriș am scris în fru-
 „mósa Cetate a Tergoviștei, în luna Iulie, 30 ȝile, în
 „anul 7034 (1526).

„Io, Radul Voevod, cu Mila lui Dumnezeu, Domn“.

Din acest hrisov vedem :

1. Că Harvat Logofetul a înfrățit pe Nan Pitarul ;
2. Că 'i-a dat a treea parte din Berivoesci și din Dră-
gănesci ;
3. Că 'l-a înfrățit pentru sufletul său ;
4. Că fiul Logofetului Harvat, anume Barbu, dupe
mărtea părintelui său, întăresce și recunósce dania fă-

cută de tatăl său către Pitarul Nan ('l miluesce și el cu acea danie);

5. Că Domnul țerei prin hrisov întăresce proprietatea acestor moșii dăruite pe séma Pitarului Nan ('i-am dat și Domnia Mea ca să 'i fie moșii ohavnice);

6. Nan Pitarul, neavând copii și descendenți, întreabă pe Domn cui să lase moștenirea și Domnul 'i spune că moștenirea se cuvine fraților lui (după țisa Domniei Mele, țice hrisovul);

7. Nan Pitarul face testamentul în favórea fraților săi, înaintea Domnului, testament prevăzut chiar în hrisov, verbotenus;

8. Mai vedem din acest hrisov că putea să înfrățescă și acela care avea copii, care avea moștenitori direcți, cum avea logofetul Harvat. De obiceiuit adoptau un frate numai acei cari nu aveau moștenitori direcți; și, în fine,

9. Vedem că logofetul Harvat a dat pitarului Nan numai a treea parte din moșii, iar nu jumătate, cum se obiceiua, probabil din cauză că logofetul Harvat mai avea două moștenitori, pe fiul său Barbu și pe fiica sa Neacșa, și ast-fel n'a dispus de cât de porțiunea disponibilă, care era a treea parte, și a dispus pentru sufletul său, cum țice în hrisov, adică a dispus de partea sufletului.

Un alt obicei vechiu la români era și *indivisiunea între frați*, obiceiul ca frații să nu împartă în bucăți între dênșii pământul părintesc, ci să continue exploatarea întregii moșii împreună, ședând în aceeași curte toate familiile fraților și având direcțiunea întregii administrațiuni fratele cel mai mare, numit în Bucovina și Transilvania Bădița.

Acéstă comunitate străinii o numesc *die Sitte der ungetheilten Brüder, die Gauskommunion, fratres indivisi*, și străinii au o mare admirațiune pentru acest aședământ românesc.

Acest obicei a fost și temelia proprietăței imobiliare la rezași.

Acastă comunitate rezăşescă este o instituțiune excellentă și din punctul de vedere politic; ea întretine sentimentul solidarității între români și este, din fericire, adânc înrădăcinată în popor.

Art. 728 din codicele civil favoriséză partagiul succesiunilor și nu recunósce indivisiunea de cât pe termen de 5 ani.

Acastă dispozițiune legislativă n'a avut nici un efect asupra proprietății moşnenilor și în tot acest interval de 30 ani ea a rămas în țéră, putem đice, o literă mórtă.

Căminurile

În secolul de miđloc, în Occident, s'a observat că cu sistemul dreptului roman de a împărți succesiunile egal între toți copii și fără distincțiune de fiți și de fiice, că cu acest sistem familii puternice și bogate aũ căđut și aũ perit.

Încă din secolul XIV s'a început a se creea fidei-comise de familii, *majorate*, *Stammgüter*, *Edelshöfe*, obligându-se fetele să renunțe la succesiunea imobiliară și prescriëndu-se prin reglementele de familie neîmbucătățirea proprietăților rurale imobiliare și inalienabilitatea lor.

În Orient fidei-comisele de familii nu aũ fost nici o-dată constituite; din contra, biserica propoveduia, ca o virtute creștinescă, iubirea egală pentru toți copii și rude, și, prin urmare, împărțirea egală a moștenirei între toți copii.

În Moldova condica Calimach, în art. 782, permitea crearea de fidei-comise de familii și regula ordinea succesiunii atât între descendenți, cât și între cele-alte rude, în lipsă de descendenți.

În Țéra românescă, nici în legislația scrisă, nici în obiceiurile țerei, fidei-comisele de familii n'aũ fost cunoscute.

Sîngura dispozițiune ce găsim, ca un obicei vechi, care a fost adoptat atât de condica Ipsilante (pag. 89, § 3) cât și de condica Caragea (pag. 159, IV, 3, 20) era că

la moștenirea căminului se protimisea partea bărbătească, plătind cu bani la partea femească analogon.

Dar și acest obicei a dispărut în România.

Noi, românii, pe lângă multe calități, avem și un mare defect, acela de a fi cheltuitori și risipitori. Acest defect a produs atât desmembrarea fidei-comiselor de familie, cât și înstrăinarea căminurilor, ast-fel că chiar noțiunea acestui obicei, de a conserva în familie căminurile, astăzi este căduță cu totul în uitare.

Casa părintească

S'a transmis din generație în generație, ca un vechi obicei al țerei, și dispozițiunea ca casa părintească, la partagiul moștenirei, să rămână în lotul fratelui celui mai tînăr.

Tot-d'a-una m'am întrebat de ce și de unde acei cari 'mi transmiseau și mie acea legendă au luat'o? Fără a crede în autenticitatea acestei dispozițiuni juridice, totuși la împărțirea între noi frații a stărei părintesci, noi am respectat expres acest vechi obicei.

Mai târziu am aflat că acest obicei al pământului exista într'adevăr înainte chiar de anul 1500 la românii din Transilvania.

Pe la anul 1500, adunarea magnaților din Buda, în Ungaria, a însărcinat pe un savant jurist, Verboeczy, să culégă toate legile și obiceiurile popórelor din Regat, și dînsul, în cartea sa numită Tripartitum, constată încă de pe atunci, sunt acum aprópe 400 ani, că acest obicei exista la românii.

Acest obicei de altmintrelea este echitabil și înțelept; fratele cel mai tînăr este de obicei mai neexperimentat și mai nevoiaș și lui 'i vin cei-alți frați într'ajutor, asigurându'î un adăpost și înlesnindu'î prima grijă a existenței pe acest pămînt, grijă locuinței.

D. Pič, un savant profesor cek, în călătoria sa prin Bucovina, în timpurile moderne, constată acest obicei juridic ca existînd chiar astăzi acolo.

Inzestrarea surorilor și colațiunea dotei

Cu obiceiul românilor de a rămânea în indivisiune și de a continua exploatarea în comun a fondurilor strămoșești, trebuie să considerăm că staū în corelațiunii douăe alte instituțiuni juridice vechi, obligațiunea fraților de a inzestra pe surorī și colațiunea dotei fetelor măritate (συνεισφορά).

Condica Domnului Ipsilante din 1780 reglementéză pe larg acéstă obligațiune a fraților de a dota pe surorī în mai multe paragrafe (p. 39, § 5, pag. 81—83—87); asemenea și condica Caragea (III, 16, § 13—IV, 3, § 17, lit. c și IV, 3, § 32, al. 2) obliga pe frați să inzestreze pe surorī cu din propria lor stare.

Fata, o-dată inzestrată și eșită din casa părintéscă, nu mai avea dreptul, la mórtea tatălui, să mai céră o parte din succesiunea părintelui, chiar dacă ar raporta (ar pune la miđloc) dota deja priimită.

Asemenea și în Moldova, condica Calimach, în § 1.013, a adoptat acest vechiū obiceiū al țerei, precum o spune lămurit, ca fata inzestrată să n'aibă drept nici să raporte dota când succesiunea părintelui este mare, nici să pótă fi obligată de cei-alți coheređi să raporte dota deja priimită când succesiunea părintelui este mică.

Acest obiceiū, că colațiunea dotei (συνεισφορά) n'a existat nici o-dată în România, acest obiceiū 'l consacrá atât condica Calimach, cât și Tunusli în broșura sa.

Doream să mai vorbesc despre giuratori, despre acei martori cari veneau să coroboreze prin jurământul lor jurământul decisoriiū său supletoriiū prestat de o parte litigantă, *Eideshelfer*. Doream să vă citesc o anafora și un hrisov, nepublicate încă; însă ocupațiunile nóstre la curte mă silesc acum să termin. De altmintrelea acéstă materie a giuratorilor a fost tratată cu o pană de savant de laboriosul nostru istoriograf, D. Xenopol, în istoria românilor, tom. IV, pag. 127.

Anul judecătoresc 1892—93 este deschis.

